

Temanotat

Usbekistan – landnotat

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Arbeids- og inkluderingsdepartementet til enhver tid har behov for kunnskap om for å kunne løse sine oppgaver.

Landinfos rapporter er basert på opplysninger fra både offentlige og ikke offentlige kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder. Kilder som av ulike grunner ikke ønsker å bli offentliggjort, er ikke nevnt ved navn.

Opplysningene som blir lagt fram i rapportene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Rapportene er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som rapportene omhandler.

© Landinfo 2008

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgaten 33 A
Postboks 8108 Dep
N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

Fax: 23 30 90 00

E-post: mail@landinfo.no

www.landinfo.no

Usbekistan – landnotat

SUMMARY

This fact sheet provides information to case workers dealing with asylum claims from Uzbek asylum seekers in the Norwegian Directorate and Immigration and the Immigration Appeals Board.

The fact sheet briefly presents basic country facts related to population number, ethnic composition, the economy and languages. Subsequently an account of the political situation in the country is given. The main part of the fact sheet is attributed to the human rights situation. The Andijan uprising in 2005 and the following influx of refugees to Kyrgyzstan, the subsequent legal settlements and the closing down of international organisations in the country are described in detail. Furthermore the fact sheet provides information about the political movement of the Hizb-ut-Tahrir. The majority of the political prisoners in Uzbekistan have been suspected of having some connections with the Hizb-ut-Tahrir. Finally the fact sheet gives an account of the judicial system, the lack of freedom of expression and the situation for the ethnic Russian population.

SAMMENDRAG

Landnotatet er utarbeidet for saksbehandlere i Utlendingsdirektoratet og Utlendingsnemnda.

Landnotatet tar kort for seg generelle forhold som folketall, etnisk sammensetning, økonomi og språk. Deretter følger en beskrivelse av de politiske forholdene i landet. Hoveddelen av rapporten er viet menneskerettighetssituasjonen. Notatet tar for seg hendelsen i Andisjan i 2005 og hvilke følger den har fått, herunder flyktningstrømmen til Kirgisistan, de påfølgende rettssakene og utestengingen av internasjonalt nærvær i landet. Notatet tar videre for seg Hizb-ut-Tahrir som politisk parti/bevegelse. Majoriteten av de politiske fengslingene har sammenheng med mistanke om tilhørighet til Hizb-ut-Tahrir. Notatet går videre inn på rettsvesenet og manglende ytringsfrihet samt situasjonen for etniske russere.

INNHold

1. Generelle forhold.....	5
1.1 Folketall og etnisk sammensetning.....	5
1.2 Økonomi.....	5
1.3 Språk.....	5
2. Politiske forhold	7
2.1 Politisk historie.....	7
2.2 Opposisjonspartier.....	7
2.3 Usbekistans forhold til USA, Russland og EU.....	8
3. Om menneskerettighetssituasjonen.....	10
3.1 Bakgrunnen for opptøyene i Andisjan i mai 2005.....	11
3.2 Flyktningstrømmen til Kirgisistan etter Andisjan-hendelsen	13
3.3 Domfellelser knyttet til hendelsen i Andisjan	13
3.4 Den generelle situasjonen etter hendelsen i Andisjan	14
3.5 Utestenging av NGOer og internasjonal tilstedeværelse	15
3.6 Religiøs opposisjon	16
3.6.1 <i>Hisb-ut-Tahrir</i>	18
3.7 Politiske fanger.....	20
3.8 Ytrings- og pressefriheten	20
3.9 Rettsvesenet.....	21
3.10 Etniske russere.....	21
4. Referanser	23

1. GENERELLE FORHOLD

1.1 FOLKETALL OG ETNISK SAMMENSETNING

Usbekistan er ett av de fem sentralasiatiske landene (Kasakhstan, Kirgisistan, Tadsjikistan, Turkmenistan og Usbekistan) som tidligere tilhørte Sovjetunionen. Landet er det mest folkerike av de fem med en befolkning på 26,9 millioner innbyggere (FN-tall for 2005). Usbekistan er på størrelse med Sverige. Ca 70 % av befolkningen er usbekere. De største minoritetene er russere og tadsjiker, med henholdsvis 1,6 millioner og ca. 1 million innbyggere. I tillegg til russere og tadsjikere er det en rekke andre minoriteter bosatt i landet. Mange av disse minoritetene ble tvangsflyttet til Usbekistan under Stalin-tiden. Det befinner seg ca. 2,3 millioner etniske usbekere utenfor Usbekistan. Halvparten av disse bor i Tadsjikistan hvor de utgjør mer enn 20 % av befolkningen.

Hovedstaden i Usbekistan er Tasjkent som har en befolkning på ca. 2,3 millioner. Andre store byer er Samarkand med 600 000 innbyggere og Bukhara med 350 000 innbyggere.

1.2 ØKONOMI

70 % av Usbekistan er ørken, men det drives utstrakt bomullsdyrking basert på kunstig vanning. Landet har også rike forekomster av olje og naturgass. Usbekistan er blant de fattigste av de tidligere sovjetrepublikkene. Den økonomiske situasjonen er pr. i dag i en elendig forfatning. Landet har hatt en markant nedgang i bomullsproduksjonen i de senere år. Mye av nedgangen skyldes politiske forhold. President Karimov har satset på såkalt importerstattende industri med subsidiering av gamle statsforetak og innføring av 70 % importtoll på forbruksvarer.

1.3 SPRÅK

Etter Sovjetunionens sammenbrudd ble det offisielle språket i landet usbekisk. Usbekisk tilhører den østtyrkiske språkgruppen, og tyrkere og usbekere kan forstå hverandre.

Det er en gjensidig forståelse mellom kasakhisk, kirgisisk og usbekisk. Tadsjikisk tilhører den persiske språkgruppen og er helt annerledes enn de øvrige språkene i Sentral-Asia.

Selv om usbekisk er det offisielle språket i landet, snakker fortsatt en del av befolkningen russisk med hverandre. Majoriteten snakker imidlertid usbekisk og mange behersker ikke russisk i det hele tatt. Den usbekiske grunnloven gir rom for at de etniske gruppene kan bruke russisk seg imellom. Russisk brukes først og fremst i de større byene, som i Tasjkent hvor majoriteten av den russiske minoriteten bor.

Tadsjikisk brukes mye i byene Samarkand og Bukhara hvor etniske tadsjiker utgjør majoriteten av befolkningen.

Det usbekiske skriftspråket bruker det latinske alfabet med enkelte spesialtegn.

Nasjonal identitet knyttet til en bestemt folkegruppe er noe nytt i de sentralasiatiske statene. Lojaliteten går først og fremst til familie, klan og stamme. Dernest identifiserer sentralasiatene seg etter religion og språk.

Usbekiske asylsøkere til Norge

Antall asylsøkere fra Usbekistan til Norge i de senere år har vært følgende:

- Pr. 1. august 2008: 72 asylsøkere
- 2007: 38 asylsøkere
- 2006: 52 asylsøkere
- 2005: 40 asylsøkere
- 2004: 51 asylsøkere
- 2003: 92 asylsøkere
- 2002: 206 asylsøkere

Norge har gjennom FNs Høykommissær for flyktninger (UNHCR) mottatt flere kvoteflyktninger fra Usbekistan. I 1999 kom blant andre lederen for opposisjonspartiet Erk til Norge som kvoteflyktning.

2. POLITISKE FORHOLD

2.1 POLITISK HISTORIE

De usbekiske emirater ble grunnlagt på 1500-tallet. Området kom under russisk styre i siste halvdel av 1800-tallet, og Den usbekiske sovjetrepublikk ble opprettet i 1924. De sentralasiatiske landene, herunder Usbekistan, erklærte seg som suverene i 1990 og som uavhengige etter kuppforsøket i Moskva i august 1991. Formannen i Det øverste sovjet, Islam Karimov, vant presidentvalget i desember 1991. Ved en folkeavstemning i 1995 ble hans mandatperiode utvidet til år 2000, og i januar 2002 stemte 94 % av befolkningen for en utvidelse av presidentperioden til syv år. President Karimov skulle etter loven ha gått av som president 22. januar 2007, men dette skjedde ikke.

Først 23. desember 2007 ble det avholdt presidentvalg. Islam Karimov vant valget med 88 % oppslutning i et valg med 90 % valgdeltakelse. Fire kandidater stilte til valg, men valget var ikke reelt siden samtlige kandidater offentlig støttet opp om president Karimovs politikk. Organisasjonen for Sikkerhet og Samarbeid i Europa (OSSE) besluttet å kun ha en begrenset overvåking av valget pga en valgkamp som lå langt under OSSEs standard for godkjent valgkampanje. OSSE underkjente til slutt valget. (Se OSCE 2008 for mer informasjon.) Valgene i Usbekistan har heller ikke tidligere tilfredsstillt demokratiske minstekrav, ifølge OSSE.

2.2 OPPOSISJONSPARTIER

Ifølge grunnloven er Usbekistan en presidentrepublikk basert på flerpartisystem og maktfordeling. Både regjeringssjefen og regionale ledere utpekes imidlertid av presidenten.

Eksistensen av opposisjonspartier ble forbudt i 1993. I april 2003 ga Karimov opposisjonen i eksil et "tilbud" om å vende tilbake og ønsket velkommen de som ikke hadde voldelig regimeendring på programmet. Pr. i dag er det ingen av partiene som er registrert som lovlige partier. Opposisjonell virksomhet, som deltakelse i demonstrasjoner og opposisjonsmøter, hindres av myndighetene. Grunnloven gir på den ene side muligheten for denne typen aktivitet, men slår samtidig fast at myndighetene har rett til å suspendere møter og demonstrasjoner av sikkerhetsmessige grunner. Den politiske situasjonen i landet og presidentens stilling gir ikke rom for noen politisk opposisjon.

Det øverste politiske lederskapet i de to mest kjente opposisjonspartiene Erk ("vilje") og Birlík ("enhet") oppholder seg i utlandet, og dette er også en grunn til at partiene i dag har lav grad av aktivitet. Flere medlemmer av partiene sitter fengslet.

Det er ingen opposisjonspartier representert i parlamentet. Parlamentet består av regionale representanter; alle er representanter for partier som støtter presidenten og er utpekt av ham. President Karimov utøver tilnærmet total politisk kontroll og slår hardt ned på all opposisjon i landet.

2.3 USBEKISTANS FORHOLD TIL USA, RUSSLAND OG EU

Usbekistans forhold til USA har variert i den senere tid. Utenrikspolitisk har Karimov tidligere kombinert regionale stormaktsambisjoner med et sikkerhetspolitisk samarbeid med USA, særlig etter 11. september 2001. USAs ønske om en uavhengig granskingskommisjon i forbindelse med hendelsen i Andisjan i mai 2005 og deres bistand med å få evakuert flyktninger til Europa, kjølnet imidlertid forholdet mellom USA og Usbekistan. Karimov forlangte i juli samme år at USA innen seks måneder skulle trekke seg ut av basen Karsi-Khanabad som ble benyttet til å støtte opp om amerikanernes krigføring i Afghanistan. De siste styrkene ble flyttet i november i 2005. Det er fortsatt ingen konkrete planer om gjenåpning av basen, men våren 2008 besluttet usbekiske myndigheter å gi amerikanerne begrenset adgang til tyskernes luftbase i Termez, på grensen til Afghanistan sør i Usbekistan. Usbekiske myndigheter besluttet også å la NATO benytte usbekisk jernbane for frakt til Afghanistan, ifølge New York Times, 29. mai 2008. Dette kan tyde på at forholdet de to landene imellom igjen er på bedringens vei. Ifølge en artikkel på Ferghana .ru fra 17. mars 2008 (Sharifov 2008), er USA ivrige etter å trekke frem positive trekk på menneskerettighetssiden i Usbekistan og skal ifølge samme artikkel være villig til å opprette bilaterale forbindelser igjen.

Usbekistans til tider anstrengte forhold til USA har ført landet nærmere Russland og Kina. Russland har fullt ut støttet Karimovs metoder for å "bekjempe terrorisme", ifølge Crisis Group (2006).

EU satte i verk sanksjoner mot Usbekistan 14. november 2005 som en reaksjon på usbekiske sikkerhetsstyrkers opptreden i Andisjan. Sanksjonene innebærer våpenembargo og en delvis suspensjon av en såkalt PCA-avtale (Partnership and Cooperation Agreement) som regulerer forholdet mellom Usbekistan og EU. I tillegg besluttet EU visumnekt for tolv navngitte myndighetspersoner. De aktuelle myndighetspersonene var direkte ansvarlige for maktbruk under hendelsen i Andisjan, i tillegg til at de hindret en uavhengig granskingskommisjon, ifølge Human Rights Watch (2008a).

Norge sluttet seg til EUs felles holdning mot Usbekistan 23. november 2005. Sanksjonene har vært gjenstand for stor debatt innad i EU. Spesielt gikk Tyskland ut mot sanksjonene grunnet sin luftbase Termez. EUs forsøk på et engasjement i Usbekistan har brakt få resultater, ifølge blant annet Crisis Group (2007) og HRW (2008a). EU opphevet den delvise suspensjonen av PCA-avtalen i november 2006. Opphevelsen ble forlenget i mai 2007 samtidig som visumnekt ble opphevet for fire av de tolv myndighetspersonene. Dette skjedde til tross for at det ikke var blitt satt i gang noen granskingskommisjon av hendelsen i Andisjan slik EU hadde påpekt. I oktober 2007 ble sanksjonene utvidet med tolv måneder mens visumnekt ble opphevet først for en periode på seks måneder og igjen seks måneder fram til oktober 2008. HRW peker på at EU ikke har satt tilstrekkelige krav om forbedringer på menneskerettighetssiden samtidig som de har delvis opphevet sanksjonene. HRW viser til at EUs skiftende politikk overfor Usbekistan viser at EUs medlemsland er splittet i synet på hvorvidt sanksjonene er en riktig fremgangsmåte overfor Usbekistan. HRW viser imidlertid til at til tross for EUs splittede syn på hvorvidt sanksjonene skal opprettholdes, så er EU mer uttalt i forhold til å påpeke menneskerettighetsbrudd enn hva som er tilfellet med USA.

I oktober 2008 besluttet EU å oppheve visumsanksjonene for de resterende åtte myndighetspersonene under henvisning til en bedring av menneskerettighetssituasjonen det siste året. Våpenembargoen ble imidlertid videreført. Samtidig viser EU til bekymring over fengslinger av menneskerettighetsaktivister som har funnet sted i senere tid og utestenging av det internasjonale samfunn (RFE/RL 13.oktober 2008)

3. OM MENNESKERETTIGHETSSITUASJONEN

Menneskerettighetssituasjonen i Usbekistan er svært bekymringsfull. Religiøs og politisk undertrykkelse og forverring av levestandarden har ført til store uroligheter og vold, ifølge Crisis Groups rapport fra februar 2006.

Myndighetene kontrollerer alt politisk liv. Usbekistan har utviklet seg til å bli en politistat med utstrakt bruk av politi- og innenriksstyrker samt nasjonal sikkerhetstjeneste (tidligere KGB og nå NSS) for å bekjempe sosial uro og politisk virksomhet som anses å true landets indre sikkerhet.

Ifølge menneskerettighetsorganisasjoner og journalister som Landinfo traff under en tjenestereise til Kirgisistan (for innhenting av informasjon om Usbekistan) i april/mai i 2007 er myndighetene mistenksomme overfor enhver person som kan oppfattes å ha et annet syn på Usbekistan enn hva president Karimov har. Mange av de kildene Landinfo snakket med viste til at Usbekistan er et overvåkingssamfunn hvor den lokale *mahalla* (naboskapskomité) spiller en avgjørende rolle.¹ Den samme informasjonen bekreftes av bl.a. Human Rights Watch juni 2008.²

På Landinfos tjenestereise til Kirgisistan i 2007 ble følgende grupper i Usbekistan trukket frem som spesielt utsatte:

- Personer med tilknytning til Hizb-ut-Tahrir (medlemmer og familiemedlemmer av disse)
- Personer med tilknytning til Akramiya (medlemmer og familiemedlemmer)
- Menneskerettighetsaktivister
- Journalister

¹ UDI og UNE foretok en tjenestereise til Usbekistan i mars 2003. Følgende er gjengitt om mahallaene i UDIs reiserapport fra denne reisen (Bjergene 2003):

The mahalla is a community-level administrative unit that all populated areas in Uzbekistan are divided into. Samarkand is divided into 100 mahallas. There are from minimum 4-500 households and up to 1000 households in the Mahalla. They have now also got responsibility for tax collection. There are 4-5 people in the board of the mahalla. After the mahalla reform, the leader of the mahalla has increasingly become a representative for the government, and less a representative for the inhabitants.

In theory the people living in the mahalla should have elected them, but in practise they are politically appointed.

There are several committees in the mahalla, like committee of the elders and the women's committee. The people on the board in the mahalla, according to all sources, in practise function as the instruments of the authorities when it comes to intelligence gathering about what goes on in the local communities. In the rural areas it is possible to control the mahallas, while in the towns like Tashkent, where a single mahalla can consist of several thousand people, this is not possible.

Each mahalla in principle has its own health personnel who for instance take care of making sure that the vaccination program is followed and registers newborns. The different committees within the mahalla try to help with all kinds of problems reaching from domestic violence till water supply till financial support for the needy within the mahalla-community. Some work better than others, but the general assessment that all the sources gave us is that the mahalla system has potential, but it does not work satisfactorily, and that its function as spies for the government is significant.

² En representant for HRW var invitert til møte med UDI og UNE av Landinfo i juni 2008. Kilden hun anses for å ha særdeles god kunnskap om forholdene i Usbekistan.

- Personer med en eller annen forbindelse til hendelsen i Andisjan i 2005 (se omtale av hendelsen i Andisjan under) eller slektninger av disse

Personer som driver ordinær islamsk virksomhet ble også av en av kildene nevnt som en utsatt gruppe.

I tillegg til disse gruppene nevnte HRW (telefonsamtale med Landinfo juni 2008) at også bønder, studenter og forretningsfolk er grupper som usbekiske myndigheter forsøker å kontrollere. Dette er grupper som tradisjonelt har vært i opposisjon til myndighetene. Usbekiske myndigheter forsøker, ifølge HRW, å stoppe antatt opposisjon med trusler om anklager om tilhørighet til islamistiske ytterliggående grupper. Landinfo har ikke sett informasjon fra andre menneskerettighetsorganisasjoner som spesielt trekker fram disse sistnevnte gruppene som spesielt utsatte grupper.

US Department of State skriver i siste utgave av sin årlige menneskerettighetsrapport (2008):

President Islam Karimov and the centralized executive branch dominated political life and exercised nearly complete control over the other branches.

Utsagnet fra US Department of State stemmer overens med utsagn fra kilder Landinfo snakket med under delegasjonsreisen til Kirgisistan i april/mai 2007. Kildene viste til at situasjonen har blitt ytterligere forverret etter hendelsen i Andisjan i mai 2005. Dette ble også bekreftet av HRW (telefonsamtale juni 2008). HRW opplyste at myndighetene har et enda større behov for å kontrollere all informasjon i landet enn før hendelsen i Andisjan, som er omtalt under. Ifølge HRW har myndighetenes "paranoia" økt.

I den helt senere tid (2008) har det imidlertid vært noen lyspunkter i menneskerettighetsbildet. Dødsstraff ble opphevet med virkning fra 01.01.2008 og åtte politiske fanger har blitt løslatt i løpet av de siste månedene. Hvorvidt dette kan sees som en positiv utvikling er imidlertid omdiskutert. HRW uttalte overfor Landinfo i april 2008³ at løslatelsen av åtte menneskerettighetsforsvarere i senere tid, måtte sees på som en svært positiv handling. Samtidig foregår det fengslinger av andre menneskerettighetsforkjempere slik at den generelle menneskerettighetssituasjonen er den samme som før. "Fortsatt ille," HRW.

3.1 BAKGRUNNEN FOR OPPTØYENE I ANDISJAN I MAI 2005

En svært tilspisset situasjon oppstod i Andisjan⁴ i Ferghanadalen i det østlige Usbekistan da sikkerhetsstyrkene med hard hånd slo ned et folkelig opprør den 13. mai i 2005. I flere nyhetsmeldinger fra denne perioden ble det opplyst fra usbekiske myndigheter at ca. 170 personer ble drept i opptøyene, mens Helsingforskomiteen (2005) hevder at over 1000 personer ble drept. Ifølge Crisis Group (2005) ble ca. 750 mennesker drept; de fleste var sivile, blant dem mange barn.

³ Telefonsamtale mellom Landinfo og HRW april 2008.

⁴ Andisjan er en by med ca. 350 000 innbyggere.

Hendelsen må sees i sammenheng med flere forhold. Den utløsende faktoren for opptøyene var en bevæpnet gruppe som brøt seg inn i Andisjan fengsel den 12. mai og fikk sluppet fri 200 fanger. Myndighetene svarte med å gå til angrep på fredelige sivile som hadde samlet seg etter stormingen av fengselet. President Islam Karimov hevder at militante islamister sto bak opprøret og at hans sikkerhetsstyrker måtte få kontroll over situasjonen.

I sin rapport om opptøyene i Andisjan understreker Crisis Group (2005) at hendelsene også må ses i forlengelsen av protestene som fant sted vinteren 2004 – 2005. Bakgrunnen for disse protestene var at myndighetene prøvde å iverksette reguleringer som medførte stengning av alle basarer/markeder som ikke holdt urealistisk høye minstekrav. Disse basarene er levebrødet til store deler av bybefolkningen, og myndighetenes forsøk på å stenge disse ble møtt med massive protester fra befolkningen. Protestene førte til at myndighetene måtte gi etter og la driften av basarene fortsette. Dette var første gang på ti år hvor både menn og kvinner hadde deltatt i massive demonstrasjoner i Usbekistan.

En annen årsak til demonstrasjonene i Andisjan var den elendige økonomiske situasjonen i landet. Lokale og nasjonale eliter så sitt økonomiske og politiske monopol truet av flere unge suksessrike entreprenører som hadde støtte og legitimitet hos lokalbefolkningen på grunn av sitt sosiale engasjement. Disse lokale entreprenørene var medlemmer av gruppen Akramiya. På denne bakgrunnen ble 23 forretningsmenn fra Andisjan arrestert i 2004, anklaget for alvorlige forbrytelser, deriblant for medlemskap Akramiya, som i myndighetenes øyne er en ytterliggående islamistisk gruppe. Forretningsmennene ble også anklaget for antikonstitusjonell virksomhet. Ifølge Crisis Group er Akramiya langt fra noen ekstremistorganisasjon som ønsker å styrte regimet, men en uformell organisasjon av unge entreprenører som jobber for lokalsamfunnet. Crisis Group opplyser at det er ikke noe bevis for at de 23 forretningsmennene har vært involvert i islamsk ekstremisme. Grunnleggeren av organisasjonen var riktignok tilknyttet Hizb-ut-Tahrir på 80-tallet, men brøt forbindelsen med dem før Usbekistan ble en selvstendig stat. Organisasjonen har ikke vist noe tegn til å støtte bruken av vold.

Rettsaken mot de 23 forretningsmennene startet i februar 2005. Kort tid etter begynte slektninger, naboer og venner å møte opp foran rettslokalet i en stille protest. Demonstrantene framsto som godt organiserte, og i mai nådde de over 3.000. Rettsakene begynte da å nærme seg slutten og stemningen ble mer spent. Ifølge Crisis Group skal NSS (sikkerhetspolitiet) ha begynt å arrestere deltakere i demonstrasjonen om kvelden den 12. mai. Etter dette skal en gruppe ha foretatt voldelige angrep på noen trafikkpolitistasjoner og en militærgarnison i Andisjan. Gjennom disse aksjonene skaffet opprørerne seg våpen og med disse våpnene gjorde de først et mislykket forsøk på å storme NSS sine lokaler. Senere gjennomførte de et vellykket angrep på fengselet hvor de 23 forretningsmennene satt fengslet. Alle de fengslede ble da frigitt. Senere på morgenkvisten inntok noen opprørere kommuneadministrasjonen (Hokimiyat).

3.2 FLYKTNINGSTRØMMEN TIL KIRGISISTAN ETTER ANDISJAN-HENDELSEN

Som følge av opptøyene krysset flere hundre personer grensene til Kirgisistan i dagene rett etter opptøyene. 541 personer ble registrert av kirgisiske myndigheter og plassert i midlertidige flyktningleire i Kirgisistan. I tillegg til disse 541 som ble registrert som flyktninger etter at de krysset grensen, antydte menneskerettighetsorganisasjoner, ifølge Radio Free Europe, at det befant seg opp til 1000 uregistrerte flyktninger i Kirgisistan i tiden etter Andisjan-hendelsen.⁵ Flere titalls usbekere skal ha blitt sendt tilbake til Usbekistan uten å ha sluppet inn i Kirgisistan. Amnesty rapporterte i sin årsrapport fra 2006 (Amnesty 2007) om massivt press fra usbekiske myndigheter mot de flyktingene som allerede var sluppet inn i Kirgisistan om å returnere til Usbekistan. Amnesty rapporterte videre om at fire personer ble tvangsreturnert til Usbekistan av kirgisiske myndigheter 9. juni 2005. Kirgisiske myndigheter hevder at returen var frivillig.

En gruppe på 439 av de registrerte flyktingene ble sendt til Romania med bistand fra UNHCR i slutten av juli måned i fjor. Flyktingene hadde et midlertidig opphold i Romania før de gjennom UNHCR ble gjenbosatt i andre land.

3.3 DOMFELLELSER KNYTTET TIL HENDELSEN I ANDISJAN

Det eksakte antallet personer som har blitt arrestert og domfelt pga. anklager om en eller annen tilknytning til hendelsen i Andisjan, er noe usikkert. Både US Department of State (2008)) og Amnesty (2007) viser til at antallet er noe under 300 personer.

Human Rights Watch skriver i sin årsrapport for 2006 (HRW 2007) at fra september 2005 til juli 2006 ble minst 303 personer dømt til langvarige fengselsdommer på bakgrunn av saker relatert til hendelsene i Andisjan. HRW bekreftet i møte med Landinfo i juni 2008 at ca 300. personer var blitt domfelt som følge av hendelsen i Andisjan. Alle saker, bortsett fra én, gikk for lukkede dører.

US Department of State (2008) opplyser at de som ble dømt i forbindelse med hendelsen i Andisjan ble domfelt etter ulike anklager om islamsk ekstremisme, mord, terrorisme og antikonstitusjonell virksomhet. US Department of State opplyste i mars 2007 at flere titalls menneskerettighetsaktivister, journalister og andre Andisjan-innbyggere som hadde snakket med pressen eller rapportert om hendelsene var blant de som ble arrestert og fengslet. En av de arresterte ble dømt så sent som i januar 2007 (US State Department 2007a).

Ifølge Crisis Group (2007) som igjen viser til offisielle usbekiske kilder, har nesten alle de dømte fått en dom på mellom 14 og 20 års fengsel.

⁵ Artikkelen er ikke lenger tilgjengelig på nettsidene til Radio Free Europe.

3.4 DEN GENERELLE SITUASJONEN ETTER HENDELSEN I ANDISJAN

Crisis Group gir hver måned ut en liste hvor de beskriver sikkerhetssituasjonen i en rekke land som enten "Deteriorated", "Unchanged" eller "Improved". Rett etter hendelsen i Andisjan i 2005 ble Usbekistan plassert i kategorien "Deteriorated", mens situasjonen har vært vurdert som "Unchanged" i ettertid.⁶

Menneskerettighetsorganisasjoner og journalister Landinfo snakket med under reisen til Kirgisistan i april/mai 2007, opplyste imidlertid at menneskerettighetene og de politiske rettighetene til befolkningen i Usbekistan har blitt ytterligere begrenset etter hendelsen i Andisjan. Tilgangen til informasjon har også blitt svært begrenset etter denne hendelsen.

Freedom House har også en rangering som illustrerer godt at situasjonen har blitt forverret år for år etter 2005 (2006 og 2007).

Ifølge Crisis Group (2007) skal flere personer som har flyktet over grensen til Kirgisistan, ha blitt pågrepet og sendt tilbake over grensen til Usbekistan etter samarbeid mellom usbekisk og kirgisisk sikkerhetstjeneste. Crisis Group viser til at denne typen hendelser også har skjedd i mai og juni 2007, to år etter hendelsen i Andisjan. Rapporten viser videre til usbekere som har reist til Russland og som der har blitt pågrepet av russisk politi med anklage om tilhørighet til Hizb-ut-Tahrir eller andre islamistiske organisasjoner og som står i fare for å bli utlevert til Usbekistan, noe som også i enkelte tilfeller har skjedd.

Flere pågrep har også skjedd innenfor landets grenser. Crisis Group (2007) viser til flere tilfeller der uavhengige journalister, menneskerettighetsaktivister og tilhengere av den politiske opposisjonen har blitt slått ned på av myndighetene. Rapporten viser til domfellelser med langvarige fengslinger og opphold på psykiatrisk sykehus som straff. Rapporten viser videre til løslatelse av to menneskerettighetsaktivister, Umida Niyazova og Gulbahor Rayeva, som begge ble dømt til fengselsstraffer i mai 2007 (henholdsvis sju og elleve år). De to aktivistene ble løslatt og gitt betinget dom etter at de hadde kommet med omfattende tilståelser og en fordømmelse av det internasjonale samfunn og utenlandske journalister som presenterer et "uriktig" bilde av Andisjan og Usbekistan. Deres frihet må imidlertid betegnes som begrenset, og de kan svært lett bli offer for nye arrestasjoner, ifølge Crisis Group.

Drapet på den uavhengige og profilerte usbekiske journalisten Alisher Saipov i Osh i oktober 2007 fikk mye oppmerksomhet i utenlandske media. Alisher skrev blant annet for Ferghana.ru i tillegg til å utgi sin egen opposisjonsavis som han via kontakter distribuerte i Usbekistan. Crisis Group (2008) omtaler drapet på Alisher Saipov som en desperat handling fra usbekiske myndigheter sin side. Alisher var internasjonalt kjent og drapet foregikk utenfor Usbekistans grenser. Ifølge Crisis Group viser dette at Karimovs styre ikke skyr noen midler for å knuse opposisjonen. Drapet har pr. oktober 2008 ennå ikke blitt oppklart.

⁶ Disse månedlige rapporteringene er tilgjengelige på Crisis Groups nettsider, se <http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?id=1200&l=1>.

Human Rights Watch kom i mai 2008 ut med en rapport om myndighetenes undertrykkelse i Andisjan (2008a). Der beskriver HRW hvordan myndighetene også pr. i dag utsetter enhver som har eller som de mistenker for å ha en eller annen forbindelse til Andisjan for undertrykkelse. Undertrykkelsen består i trakasseringer i form av trusler og overvåking i tillegg til anholdelser og arrestasjoner. Dette gjelder først og fremst familiemedlemmer til de som reiste ut av landet som følge av hendelsen i Andisjan. Men også de som reiste ut og som etterpå har kommet tilbake til Andisjan. HRW (2008a) viser til eksempler på personer som har reist ut av landet som følge av Andisjan og som har kommet tilbake for så å forlate landet igjen pga trusler og overvåking.

HRW har ikke eksakt tall på hvor mange av de som forlot Andisjan i mai 2005 og i tiden etterpå, som har kommet tilbake. Organisasjonen viser imidlertid til at flere titalls flyktninger som reiste til USA, har kommet tilbake. HRW viser videre til at det er uklart hvorfor mange, som på tross den undertrykkningen som foregår i landet likevel har kommet tilbake. HRW trekker imidlertid fram flere forklaringsfaktorer. Enkelte har reist tilbake pga nær familie som fortsatt befinner seg i Andisjan. Dette ble også nevnt under Landinfos tjenestereise i april/mai 2007. Enkelte har vært bekymret for fengslede familiemedlemmer som befant seg i hjemlandet. Tilpasningsvansker i utlandet er en annen forklaring. Mange har også nevnt overfor HRW at folk har reist tilbake for å få en slutt på den undertrykkelsen og det presset som familiemedlemmer i Andisjan har vært utsatt for. For eksempel ble en del av de fengslede lovet mildere fengselsdommer hvis slektningene som hadde reist ut, ville komme tilbake. HRW beskriver situasjonen til mange av de som ble igjen i Andisjan og forteller om undertrykkelse, ydmykelser, utestenging fra skoler og arbeid, avhør hos politiet og overvåking i tillegg til fengslinger.

HRW rapporterer om at usbekiske myndigheter legger press på flyktningene for å få dem til å tilbake til Usbekistan ved å forsikre dem om at det ikke vil skje noe ved en retur. En del av disse har overfor HRW beskrevet hvordan de ved en retur har blitt tvunget til å avgi vitneforklaringer som støtter myndighetenes syn på hendelsen i Andisjan og til å innrømme at de gjorde feil ved å delta i demonstrasjonene. HRW beskriver hvordan flere av de som dro over grensen til Kirgisistan rett etter hendelsen i mai 2005 og som så kom tilbake i 2006, ble arrestert da de kom tilbake.

HRW (mai 2008) sier ingenting om usbekere som har reist til vesten og søkt asyl og som har returnert etter avslag.

3.5 UTESTENGING AV NGOER OG INTERNASJONAL TILSTEDEVÆRELSE

Myndighetene legger store hindringer i veien for menneskerettighetsarbeid. Tidligere var det største hinderet at organisasjonene ble nektet registrering. I løpet av de siste to årene har organisasjonene blitt regelrett nektet tilstedeværelse gjennom beslutninger i rettsapparatet. En rekke NGOer har de siste årene måttet legge ned sitt arbeid. US Department of State rapporterer i sin årsrapport for 2006 (2007a) at i løpet av 2005 ble ca. 200 NGOer tvunget til å legge ned sitt arbeid.

Også en rekke internasjonale organisasjoner ble i løpet av 2006 nektet tilstedeværelse. US Department of State skriver i ovennevnte rapport at dette er usbekiske myndigheters forsøk på å minke tilstedeværelsen av organisasjoner de anser for å være en trussel mot det sittende regimet. Usbekiske myndigheter besluttet 17.03.06 å gi UNHCRs kontor en måned på å avslutte sitt nærvær i landet. Beslutningen har blitt møtt med stor bekymring av det internasjonale samfunnet. Usbekiske myndigheter viste på sin side til at hovedoppgaven til UNHCR, siden kontoret ble opprettet i 1993, har vært å tilbakeføre flyktninger fra Tadsjikistan og Afghanistan og at denne oppgaven nå er avsluttet. Usbekiske myndigheter mener at det ikke lenger er behov for at UNHCR er tilstede i Usbekistan for å utføre sine tjenester.

Ifølge Crisis Group skal også Human Rights Watch sin internasjonale stab ha blitt nektet akkreditering og blitt bedt om å forlate landet i midten av juli 2007. HRW v/Andrea Berg (juni 2008) opplyste at HRW har en person som skal jobbe i Tasjkent, men personen har ikke fått levert sine akkreditiver og han kan derfor ikke jobbe i landet. HRW rapporterer pr. 25. juli 2008 (2008b) at Igor Vorontsov, som er HRW sin representant i Tasjkent, har blitt nektet opphold (banned) i Usbekistan. HRW viser til at dette skjer som et svar på EUs oppfordring om å offisielt godkjenne HRW sin tilstedeværelse i landet.

Også utenlandske nyhetsbyråer som BBC og Eurasianet har måttet stenge sine kontorer i Usbekistan. Under Landinfos tjenestereise til Kirgisistan i april /mai 2007 ble det opplyst at det nesten ikke er journalister igjen i landet. Dette gjør at informasjonstilgangen fra Usbekistan er svært begrenset. Crisis Group skriver om dette i sin siste rapport "Usbekistan: Stagnation and Uncertainty" utgitt 22. august 2007. Crisis Group skriver at siden det er så vanskelig å få informasjon direkte fra Usbekistan, er deres rapport basert på informasjon fra publiserte rapporter og intervjuer med folk som nettopp har forlatt landet.

Ifølge informasjon fra Institute for War & Peace Reporting (IWPR 2008) er det ingen utsikter til at flere NGOer igjen skal få starte sin aktivitet. Snarere tvert imot er presset mot NGOer økende.

3.6 RELIGIØS OPPOSISJON

Selv om sentralasiatene betrakter seg som en del av den muslimske verden, og islam er den dominerende religionen, er et sekularisert samfunn en målsetting for alle republikkene i Sentral-Asia. Islam er viktig i frigjøringen fra kommunistisk ideologi og russisk kulturell påvirkning, men fungerer mer som et normsystem enn som en enhetlig religion. Muslimene i Usbekistan er sunni-muslimere.

I de senere årene har det vært flere episoder som har ført til tilspissing mellom usbekiske myndigheter og ytterliggående islamistiske grupper. 16. februar 1999 eksploderte seks bomber på forskjellige steder i hovedstaden Tasjkent i et forsøk på å ramme president Karimov. Omfattende aksjoner mot islamske grupper både i og utenfor Usbekistan fulgte i etterkant av attentatforsøket. Det har vært antydning at angrepene var initiert av Karimovs motstandere i hans eget apparat. Eksplosjonene førte til forfølgelse og massearrestasjoner av islamske fundamentalister. I juni 1999 ble seks personer dømt til døden, mens 16 andre ble dømt til langvarige fengselsopphold. Som et resultat av myndighetenes repressive politikk er frontene mellom myndighetene og den ulovlige opposisjonen stadig blitt tilspisset.

Amnesty viste i sin årsrapport fra 2005 (Amnesty 2006) til arrestasjoner av flere hundre personer i etterkant av selvmordbomber mot den israelske og den amerikanske ambassaden i juli 2004. Selvmordsbombene fulgte etter flere eksplosjoner og angrep på checkpoints i Tasjkent og Bukhara i perioden mellom 28. mars og 1. april 2004 hvor over 40 personer ble drept. Usbekiske myndigheter har beskyldt islamske ekstremister, deriblant IMU (Islamic Movement of Uzbekistan) og Hizb-ut-Tahrir for å stå bak disse hendelsene. Generelt holder myndighetene islamistiske ekstremister ansvarlige for slike hendelser, slik også tilfellet er med den omtalte hendelsen i Andisjan i mai 2005.

Den gryende nasjonalismen har ført til at det sittende sekulære regimet føler seg truet av radikale islamske grupper som Islamic Movement of Uzbekistan (IMU) og Hizb-ut-Tahrir. (Se avsnitt 3.6.1 nedenfor.) IMUs målsetning har vært en islamsk revolusjon i Sentral-Asia. IMU var alliert med Talibanstyret i Afghanistan og skal ha blitt mer eller mindre oppløst da amerikanske styrker rykket inn i landet i 2001. IMU er i dag marginalisert i Usbekistan og har svært liten innflytelse.

Den islamske trussel utnyttes i stor grad for å legitimere undertrykkelse av all opposisjon fra myndighetenes side. Presidenten driver et korstog mot radikal islam i Usbekistan og i regionen for øvrig. Alt som kan settes i forbindelse med islamsk fundamentalisme blir slått ned på. Den eneste måten å praktisere sin muslimske tro er å samle seg i de statsdrevne moskeene. Men også deltakelse i ordinær islamsk aktivitet, som hyppig å besøke en moské eller regelmessig delta i bønn, kan vekke myndighetenes mistillit og føre til reaksjoner.⁷ Det å bære tradisjonell muslimsk klesdrakt eller å ha skjegg vil ifølge flere kilder Landinfo tidligere har vært i kontakt med, være nok til å vekke myndighetenes oppmerksomhet og bli mistenkt for opposisjonell, religiøs aktivitet. Dette kan lett føre til at man blir tatt inn av politiet.

Også etniske usbekere som er muslimer og som konverterer til kristendom, kan ifølge US Department of State (2007b) oppleve press fra naboer, familie og arbeidsgivere. Rapporten viser til at det har vært flere rapporteringer om fordømming av misjonærer og personer som har konvertert fra slam. Kristne menigheters største problem har imidlertid vært at myndighetene har lagt hindringer i veien for at de skal kunne bli registrert.

⁷ Dette er opplysninger som ble gitt Landinfo under en tjenestereise til Kirgisistan i april/mai 2007. Formålet med reisen til Kirgisistan var å innhente informasjon om menneskerettighetssituasjonen i Usbekistan.

3.6.1 Hizb-ut-Tahrir

Hizb-ut-Tahrir kan oversettes med "Frigjøringspartiet." Det er en islamistisk organisasjon (eller parti) som har som målsetning å opprette et pan-islamisk kalifat i det som oppfattes som den muslimske delen av verden, blant annet Sentral-Asia. Hizb-ut-Tahrir er ikke noe politisk parti slik vi vanligvis forstår begrepet. Man kan snarere karakterisere organisasjonen som en politisk bevegelse/gruppe som søker innflytelse uten å bruke de parlamentariske organene i landene der gruppen er representert. Oliver Roy (1993) beskriver organisasjonen som en bevegelse som ligger i skjæringspunktet mellom en leninistisk organisasjon og en mystisk orden basert på personlig initiering under en førers ledelse. Organisasjonen ble grunnlagt i Jordan på begynnelsen av 1950-tallet av jordaneren Taqi al-Dinal-Nabhani, som døde i 1977. For å få et inntrykk av hvilken type samfunn gruppen ser som et ideal, kan det bemerkes at gruppen mener prestestyret i Iran ikke har gått langt nok i å opprette et sharia-samfunn. Idealet er den styreform som ble opprettet etter profeten Muhammeds død, og som videreførte prinsippene fra profetens lederskap. Kalifatet skal ledes av en leder som kalles kalif (etterfølger). Denne er forpliktet til å styre etter Koranen og profeten Muhammeds sunna. Det skal innføres islamske lover, og islam skal søkes utbredt til resten av verden. Dette skal skje gjennom *da'wa* (opplysning om islam) og *jihad*. (Dette arabiske-islamske begrepet oversettes ofte med hellig krig, men kan også bety å gjøre seg umak i sin tro på Gud generelt).

Ifølge Hizb-ut-Tahrirs egne løpesedler og hjemmesider er deres holdning til USA og Vesten generelt like fiendtlig som hos de som stod bak angrepet på USA den 11. september 2001. Hizb-ut-Tahrir oppfordrer imidlertid ikke til voldelige handlinger for å få i stand en samfunnsendring.

Hizb-ut-Tahrir er også utslørt antisemittiske, og er av denne grunn forbudt i Tyskland. I Danmark har den stedlige lederen av Hizb-ut-Tahrir fått en 60 dagers betinget fengselsdom på grunn av rasisme.

Organisasjonen selv opplyser at det skal finnes ca. 80 000 medlemmer av Hizb-ut-Tahrir i Sentral-Asia i dag. Disse opplysningene er imidlertid svært vanskelige å få bekreftet. De fleste medlemmene befinner seg i Usbekistan.

Hizb-ut-Tahrir er forbudt i alle de sentralasiatiske land med unntak av Kasakhstan der organisasjonen i seg selv ikke er forbudt, men der handlingene deres rammes av straffeloven slik at myndighetene likevel har kontroll. Der benyttes blant annet paragrafen om "egging til etnisk strid".⁸

⁸ Informasjon fra UDIs tjenestereise til Kasakhstan i 2002 i møte med Ombudsmannens kontor.

Ledelsen av Hizb-ut-Tahrir befinner seg i Jordan, og det er der det avgjøres hvilke saker Hizb-ut-Tahrir skal engasjere seg i. Den internasjonale lederen kalles en *amir*. Amiren utnevner ledere og talsmenn i de forskjellige regionene. Strukturen er ellers stort sett slik at ledelsen i de enkelte land velger et styre på bakgrunn av anbefalinger fra de medlemmene som er ansvarlige for undervisningen i gruppen. Disse anbefaler de medlemmene som har pekt seg ut som spesielt dyktige og lojale overfor ledelsen. Ledelsen tar så en beslutning på bakgrunn av disse anbefalingene. En del beslutninger tas ved *shura* (det vil si rådslagning) der målsetningen er å oppnå konsensus. Styrets oppgaver er å ta beslutninger om administrative forhold, blant annet hvordan man skal forbedre rekrutteringen. Idealet er at det enkelte medlem skal "smelte sammen med gruppen". På denne måten er det svært likt det idealet man fant hos de bolsjevistiske cellene under det prerevolusjonære Russland, der kollektivt ansvar var et grunnfundament for ideologien. Et annet likhetstrekk er kritikk av kapitalismen som også finnes innenfor Hizb-ut-Tahrirs ideologi.⁹

Løpesedlene til Hizb-ut-Tahrir har ikke noen personlig og navngitt forfatter, men er underskrevet med "Hizb-ut-Tahrir". Organisasjonen opererer ikke med medlemslister. Det forutsettes også at medlemmer skal betale 10 % av sine inntekter til bevegelsen.

Undervisningen av potensielle medlemmer foregår i private hjem. Det undervises i første omgang i en type innføringskurs som dreier seg om å "bevise" Guds eksistens og Koranens ufeilbarlighet. Deretter begynner man en innføring i partiets ideologi, og det er kun islams politiske dimensjon man tar for seg. Deltagernes livsførsel blir ikke kommentert, og det undervises aldri i arabisk bønn eller andre konkrete og individuelle plikter.

Aktivitetsnivået til Hizb-ut-Tahrir har vært stigende siden begynnelsen av 90-tallet. Usbekiske myndigheter hevder Hizb-ut-Tahrir ble introdusert i Sentral-Asia i 1995.

Hizb-ut-Tahrir er kjent som en ikke-voldelig organisasjon. Under Landinfos tjenestereise til Kirgisistan i 2007 ble det fra enkelte kilder opplyst at det går rykter om en splittelse mellom en voldelig og en ikke-voldelig retning. Ingen kunne imidlertid bekrefte en slik splittelse.

Under utlendingsmyndighetenes delegasjonsreise til Usbekistan i mars 2003 opplyste Human Rights Watch i Tasjkent at familien til et medlem av Hizb-ut-Tahrir ofte vil være uvitende om vedkommendes organisasjonstilknytning. Disse opplysningene ble bekreftet under Landinfos reise til Kirgisistan i 2007.

⁹ Opplysningene om Hizb-ut-Tahrirs opprinnelse bygger i hovedsak på Grøndahl, Rasmussen og Sinclair 2003; Crisis Group 2003 og Rashid 2003.

3.7 POLITISKE FANGER

Human Rights Watch opplyste under ovennevnte reise til Usbekistan i 2003 at Usbekistan har ca. 6500 politiske og religiøse fanger. I HRWs rapport om hendelser i 2004 (HRW 2005) opplyses det at ca. 7000 personer er antatt fengslet siden myndighetene startet sin kampanje mot uavhengig islam i midten av 1990-årene. HRW rapporterer videre om at myndighetene rettferdiggjør sin kampanje ved å referere til "war of terror". Antallet politiske fanger pr. i dag er usikkert, men US Department of State opplyser (2007) at antallet politiske fanger er økende. En representant for HRW opplyste i juni 2008 overfor Landinfo at ingen har oversikt over antallet politiske fanger i Usbekistan siden det kun er International Confederation of Red Cross (ICRC) som har tilgang til fengslene. Andre organisasjoner har ingen tilgang, og ICRC rapporterer ikke videre om antallet fanger.

Det blir med jevne mellomrom gitt amnestier for å tømme fengslene. På slutten av 2007 og i første del av 2008 har som tidligere nevnt flere politiske fanger blitt satt fri, men nye fengslinger skjer fortløpende.

Majoriteten av de fengslingene som skjer har sammenheng med mistanke om forbindelse til Hizb-ut-Tahrir. Det å ha delt ut et flygeblad for Hizb-ut-Tahrir gir tilstrekkelig grunnlag for langvarig fengsling. Ofte blir flygebladene "plantet" på personer nettopp for å få dem fengslet. Anklager om besittelse av flygeblader er den vanligste anholdelsesgrunnen. Noen kan bli satt fri etter 3-5 dager. Andre sitter inne i flere år.¹⁰ Human Rights Watch opplyste under utlendingsmyndighetenes delegasjonsreise i 2003 at en person som settes fri etter kun få dager, på nytt kan arresteres for samme forhold en tid etter. Ifølge usbekisk lov er varetektstiden på 3-6 dager, men loven følges ikke. Bestikkelser er vanlig, men personer som sitter inne grunnet forbindelse til Hizb-ut-Tahrir, kan ikke "kjøpe seg fri". Også slektninger (fjerne og nære) av personer som har blitt fengslet pga mistanke eller reell forbindelse med Hizb-ut-Tahrir er i myndighetenes søkelys og kan risikere arrestasjoner og langvarig fengsling.

3.8 YTRINGS- OG PRESSEFRIHETEN

Ytrings- og pressefriheten i Usbekistan er meget begrenset. Selv om grunnloven garanterer full ytringsfrihet, innskrenker myndighetene denne rettigheten. En lov av 1991 forbyr borgere å "støtte presidentens ære og verdighet." Det eksisterer ingen opposisjonsaviser. Utgivelsen av opposisjonsavisen til partiet Erk (Erk Democratic Party) ble stoppet i 1993, men publiseres sporadisk i utlandet.

Grunnloven forbyr sensur, men usbekiske myndigheter praktiserer likevel sensur på hva som skrives og sies offentlig. Borgernes adgang til utenlandske medier er begrenset. Regjeringen tillater ikke salg av utenlandske aviser og tidsskrifter. Russiske aviser er imidlertid tilgjengelige.

¹⁰ Dette er opplysninger som har blitt innhentet på delegasjonsreiser i 2003 og 2007.

På Landinfos tjenestereise til Kirgisistan i april /mai 2007 ble det opplyst at journalister er blant de gruppene som er mest utsatt for overgrep fra myndighetene. Flere journalister for utenlandske media har forlatt Usbekistan pga. anklager fra myndighetene. Journalister fra både BBC og Institute for War and Peace Reporting (IWPR) har blitt beskyldt for støtte til terrorisme. BBC stengte sitt kontor i Tasjkent i oktober 2005 etter massiv trakassering. I desember 2005 nektet usbekiske myndigheter å gi lisens til den usbekiske tjenesten av Radio Free Europe, ifølge Crisis Group (2006).

Internett blir sterkt overvåket i form av myndighetskontroll og filtrering av hvilken informasjon som skal være tilgjengelig på nettet. Ifølge en artikkel på Eurasianet (Tynan 2008) hjalp et israelsk konsulentfirma usbekiske myndigheter for ca. ti år siden med å sette opp et kontrollsystem slik at myndighetene kunne følge med på hvem som brukte hvilke nettsider. Tynan skriver at denne overvåkingen av internett ytterligere ble skjerpet etter hendelsen i Andisjan. Innskjerping av ytringsfriheten bekreftes også av Freedom House (2008).

3.9 RETTSVESENET

Rettsvesenet lider av store mangler. Dommerne som ifølge grunnloven skal være uavhengige, blir utpekt av presidenten. Planting av bevismateriale på opposisjonelle som myndighetene ønsker å ta, er vanlig. Spesielt utsatt er medlemmer av Hizb-ut-Tahrir.¹¹ Human Rights Watch (2008a), Amnesty (2007) og US Department of State (2008) rapporterer om hyppig bruk av tortur for å fremskaffe tilståelser under avhør.

Etter langvarig press, blant annet fra Amnesty, signerte president Karimov et dekret 1. august 2005 om at Usbekistan ville avskaffe dødsstraff fra 1. januar 2008. Dødsstraff er nå avskaffet. Antallet som har blitt dømt til døden i løpet av senere år er usikkert. Amnesty (2008) rapporterte i sin årsrapport for 2007 at minst 38 personer satt på dødscelle i Tasjkent og at seks av disse var blitt dømt til døden i første del av 2007.

3.10 ETNISKE RUSSERE

Forfølgelse og trakassering på grunnlag av etnisitet er lite utbredt i Usbekistan. Verken US State Department (2008), Amnesty (2008) eller Human Rights Watch (2007) nevner russere i Usbekistan som en utsatt gruppe bortsett fra at etniske russere selv hevde de har begrensede jobbmuligheter (US State Department 2008).

Begrensinger i arbeidsmarkedet ble også nevnt på utlendingsmyndighetenes reise i 2003. Den russiske befolkning klager over at de diskrimineres i forhold til etniske usbekere i mulighetene til arbeid og studier. Det er krav om å beherske det usbekiske språk for å få jobb innen statsadministrasjonen i Usbekistan. Siden mange etniske russere ikke snakker usbekisk er de utestengt fra denne typen jobber. Det er også vanskeligere for etniske russere enn for usbekere å bli tatt opp ved prestisjefylte skoler. Selv om det er lettere å gjøre karriere for en usbeker enn for en etnisk russer, sitter det allikevel fortsatt etniske russere i prestisjefylte stillinger som overleger, ingeniører etc.

¹¹ Dette er opplysninger som ble gitt under Landinfos tjenestereise til Osj i Kirgisistan i april/mai 2007.

Svært mange av de høyt utdannede russerne har imidlertid forlatt Usbekistan i de senere år. De som er igjen i Usbekistan er gjerne enslige, eldre kvinner. Disse kvinnene greier seg dårlig i Usbekistan i dag. I Usbekistan er familien og klanen viktig og fungerer som en sikkerhet for usbekerne, noe som er avgjørende i et fattig land uten sosiale goder. De etniske russerne mangler dette nettverket og har ikke den samme tradisjon for å ta vare på familien. Russerne kommer dermed langt dårligere ut enn usbekerne sosialt og økonomisk. For eksempel er ca. halvparten av Usbekistans barnehjemsbarn og gatebarn etniske russere. Med tanke på at etniske russere kun utgjør ca. 7 % av befolkningen, er dette en stor andel.

Det rapporteres heller ikke om trakassering av etniske russere grunnet deres tilhørighet til den russisk ortodokse kirke.

Blandingsekteskap mellom etniske russere og usbekere er heller ikke regnet som problematisk i Usbekistan. I den grad det er et problem med blandet ekteskap er det rent familiære forhold som er årsaken og ikke etnisitet i seg selv.

4. REFERANSER

Det er ikke referert direkte til alle kildene i kildelisten. Kildene inngår imidlertid som nyttig bakgrunnsinformasjon til notatet.

Skriftlige kilder

- Amnesty, 2006. *Report – Uzbekistan 2005*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <http://www.unhcr.org/refworld/country,,AMNESTY,,UZB,4562d8cf2,429b27fc2,0.html> [lastet ned 14.08.2008].
- Amnesty, 2007. *Report – Uzbekistan 2006*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <http://www.unhcr.org/refworld/country,,AMNESTY,,UZB,,447ff7bd3e,0.html> [lastet ned 14.08.2008].
- Amnesty 2008. *Report - Uzbekistan 2008*. London: Amnesty International. Tilgjengelig fra <http://www.unhcr.org/refworld/docid/483e27bdc.html> [lastet ned 27.08.2008]
- Bjergene, Ann-Kristin, 2003. *Report from fact-finding mission to Uzbekistan 22.04.-01.05.03*. Oslo: Utlendingsdirektoratet, 5. juli. [Rapporten er unntatt offentlighet, jf. Offl. § 5.1.
- Crisis Group, 2003. *Radical Islam in Central Asia: Responding to Hizb ut-Tahrir*. Osj/Brussel, 30. juni. Tilgjengelig fra http://www.crisisgroup.org/library/documents/report_archive/A401032_30062003.pdf [lastet ned 14.08.2008].
- Crisis Group, 2005. *Uzbekistan: The Andijon uprising*. Bisjkek/Brussel: Crisis Group, 25. mai. Tilgjengelig fra http://www.crisisgroup.org/library/documents/asia/central_asia/b038_uzbekistan_the_andijon_uprising_edited.pdf [lastet ned 23.07.2008].
- Crisis Group, 2006. *Uzbekistan: In for the long haul*. Bisjkek/Brussel: Crisis Group, 16. februar. Tilgjengelig fra http://www.crisisgroup.org/library/documents/asia/central_asia/b045_uzbekistan_in_for_the_long_haul.pdf [lastet ned 23.07.2008].
- Crisis Group, 2007. *Uzbekistan: Stagnation and uncertainty*. Bisjkek/Brussel: Crisis Group, 22. august. Tilgjengelig fra http://www.crisisgroup.org/library/documents/asia/central_asia/b67_uzbekistan_stagnation_and_uncertainty.pdf [lastet ned 23.07.2008].
- Crisis Group, 2008. *Political murder in Central Asia: No time to end Uzbekistan's isolation*. Bisjkek/Brussel: Crisis Group, 14. februar. Tilgjengelig fra http://www.crisisgroup.org/library/documents/asia/central_asia/b76_political_murder_in_ca_no_time_to_end_uzbekistan_isolation.pdf [lastet ned 03.08.2008].

- Freedom House, 2006. *Uzbek court suspends Freedom House human rights programs in Uzbekistan*. Tasjkent: Freedom House, 13. januar. Tilgjengelig fra <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=70&release=322> [lastet ned 03.08.2008].
- Freedom House, 2007. *Country Report Uzbekistan (2007)*. Washington DC: Freedom House, ingen dato. Tilgjengelig fra <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2007&country=7300> [lastet ned 03.08.2008].
- Freedom House, 2008. *Country Report Uzbekistan (2008)*. Washington DC: , ingen dato. Tilgjengelig fra <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2008&country=7517> Freedom House [lastet ned 20.08.2008].
- Grøndahl, M., Rasmussen, T.R. og K. Sinclair, 2003. *Hizb ut-Tahrir i Danmark: Farlig fundamentalisme eller uskyldigt ungdomsoprør?* Århus: Aarhus Universitetsforlag.
- Helsingforskomiteen, 2005. *Brev til Det norske Utenriksdepartement 07.07.2005*. Oslo: Den norske Helsingforskomiteen, 7. juli. Tilgjengelig fra <http://www.nhc.no/php/files/documents/land/Kirgisistan/2005/FlyktningerAndijan0507.pdf> [lastet ned 25.07.2008].
- HRW, 2005. *Uzbekistan: Events of 2004*. New York: Human Rights Watch, januar. Tilgjengelig fra <http://hrw.org/english/docs/2005/01/13/uzbeki9895.htm> [lastet ned 14.08.2008].
- HRW, 2007. *Uzbekistan: Events of 2006*. New York: Human Rights Watch, januar. Tilgjengelig fra <http://hrw.org/englishwr2k7/docs/2007/01/11/uzbeki14836.htm> [lastet ned 14.08.2008].
- HRW, 2008a. "Saving its Secrets" – *Government repression in Andijan*. New York: Human Rights Watch, 12. mai. Tilgjengelig fra <http://hrw.org/reports/2008/uzbekistan0508/uzbekistan0508web.pdf> [lastet ned 14.08.2008].
- HRW, 2008b. *Uzbekistan: Human Rights Watch representative banned*. New York: Human Rights Watch, 25. juli. Tilgjengelig fra <http://hrw.org/english/docs/2008/07/24/uzbeki19460.htm> [lastet ned 28.07.2008].
- IWPR, 2008. NGO numbers wane in Uzbekistan. London: *Institute for War & Peace Reporting*, 7. juli. Tilgjengelig fra http://www.iwpr.net/?p=buz&s=b&o=345584&apc_state=henb [lastet ned 25.07.2008].
- Lobjakas, Ahto, 2008. EU drops Uzbek Visa Ban. *RFE/RL*, 13.oktober. Tilgjengelig fra http://www.rferl.org/content/EU_Drops_Uzbek_Visa_Bans/1329485.html [Lastet ned 26.10.2008]

- OSCE, 2008. *Republic of Uzbekistan - Presidential election 23 December 2007. OSCE/ODIHR Limited election observation mission final report*. Warszawa: OSCE/ODIHR, 23. april. Tilgjengelig fra http://www.osce.org/documents/odihr/2008/04/30832_en.pdf [lastet ned 14.08.2008].
- Rashid, Ahmed, 2003. *Jihad: The rise of militant islam in Central Asia*. London: Penguin.
- Roy, Olivier, 1993. *Skakmat. Politisk islam – et alternativ for de muslimske samfunn*. København: Gyldendal.
- Sharifov, Omar, 2008. *An update on the Uzbek-US relations. The stick and the carrot policy again?* Tasjkent: Ferghana.ru, 17. mars. Tilgjengelig fra <http://enews.ferghana.ru/article.php?id=2344> [lastet ned 29.07.2008].
- Tynan, Deirdre, 2008. Uzbekistan: How the Uzbek government maintains a choke-hold over the internet. New York: *Eurasianet*, 23. juli. Tilgjengelig fra <http://www.eurasianet.org/departments/insight/articles/eav072308.shtml> [lastet ned 03.08.2008].
- Tavernise, Sabrina, 2008. After '05 Uzbek uprising, issues linger for west. New York: *The New York Times*, 29. mai. Tilgjengelig fra http://www.nytimes.com/2008/05/29/world/asia/29uzbek.html?_r=1&oref=slogin [lastet ned 29.07.2008].
- US State Department, 2007a. *Country reports on human rights practices – Uzbekistan 2006*. US State Department, 6. mars. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2006/78848.htm> [lastet ned 24.07.2008].
- US State Department, 2007b. *Uzbekistan: International religious freedom report 2007*. US State Department, 15. september. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2007/90237.htm> [lastet ned 28.07.2008].
- US State Department, 2008. *Country reports on human rights practices – Uzbekistan 2007*. US State Department, 11. mars. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2007/100623.htm> [lastet ned 24.07.2008].

Muntlige kilder

- Informasjon fra Landinfos reise til Kirgisistan april/mai 2007 – møter med blant andre Crisis Group, UNHCR, OSSE, Helsingforskomiteen, lokale menneskerettighetsorganisasjoner og journalister.
- Informasjon fra Landinfos reise til Moskva i oktober 2005 – møter med russiske og usbekiske journalister.
- Informasjon fra Utlendingsnemndas og Utlendingsdirektoratets reise til Usbekistan april/mai 2003 - møter med blant andre OSSEs kontor i Tasjkent, Human Rights Watch, Den sveitsiske ambassade, WHO, UNDP, Europa House, Business Women`s Association of Uzbekistan, “Ezgulik” Independent Human Rights Society, Leger uten grenser.
- Informasjon fra forsker Åse Berit Grødeland, NIBR.

- Informasjon fra flere telefonsamtaler og møte med Andrea Berg, HRW.